

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

тичного конституційного ладу, державного і правового будівництва.

В статті аналізуються основні положення Декларації о государственном суверенитете, которые являются экзистенциальными для украинской государственности.

Акцентируется внимание на том, что роль и значение Декларации еще не в полной мере оценены для строительства в Украине независимого правового государства, важно активнее использовать её творческий потенциал для формирования в Украине демократического конституционного строя, государственного и правового строительства.

In this article the main positions of the Declaration of state sovereignty, which are existential for the Ukrainian state.

The attention is paid on that the role and significance of the Declaration is not enough estimated for the construction in Ukraine of the independent legal state, it is important to use more actively it's creative potential for the forming in Ukraine of the democratic constitutional system, state and legal construction.

Література

1. Голос України. — 2010. — 17 июля.

УДК 342.4(477)(045)

Х. Приходько,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри муніципального права Академії муніципального управління

МЕТОД КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА: СУТНІСНО-СУБСТАНЦІЙНІ, АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Процесуалізація конституційного права як одна з сучасних тенденцій його розвитку стала правовою передумовою актуалізації питань теорії, методології та практики конституційно-процесуального регулювання. Невід'ємною складовою окресленої проблематики є питання методу конституційного процесуального права, зокрема його сутнісно-субстанціональні, антропологічні та праксеологічні аспекти.

Останнім часом проблема методу правового регулювання виступає предметом науково-доктринального переосмислення та обґрунтування [1–10], що є цілком закономірним процесом у зв'язку з якісним оновленням суб'єктно-об'єктного складу сучасних суспільних

відносин та домінуванням міжнародних соціально-еволюційних факторів їх розвитку. Крім цього, одним з ключових завдань сучасної науки конституційного права, зокрема її перспективного напрямку — конституційного процесуального права, є вирішення на концептуальному та прикладному рівнях проблеми збалансованості та оптимальності правового регулювання, у тому числі питань методології та методики конституційного процесуального права. При чому завданням виступає не штучне розмежування матеріального і процесуального методів конституційного права, а навпаки, удосконалення їх соціально-юридичного інструментарію у форматі їх поєднання та ефективного правоза-

стосування суб'єктами конституційного права.

Деякі фахівці переконують, що методи конституційно-процесуального права збігаються з методами конституційного права. Наприклад, на думку О. В. Совгирі та Н. Г. Шукліної, до них належать метод примусу (позитивного зобов'язання), метод заборони та метод дозволу [11, 13, 14]. Цілком погоджуючись з наведеними точками зору щодо переважання в конституційно-правовому регулюванні імперативного методу, необхідно відзначити й те, що змінюються пропорції його застосування на користь диспозитивних засобів унормування відносин. Крім цього, не можна погодитись щодо збігу методу конституційного права і методу конституційного процесуального права (далі — метод КПП). Відмінності полягають у методичному правовому інструментарії. Наприклад, Конституція України закріпила право приймати закони за Верховною Радою України (ст. 85 Конституції), у зв'язку з чим завданням конституційно-процесуального регулювання стало встановлення та забезпечення конституційно-процесуального режиму законодавчого процесу, регламентованого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» [12], в якому визначені принципи законодавчого процесу, процесуальна правосуб'єктність учасників законодавчого процесу, процесуальні строки, процесуальна відповідальність за порушення регламентного (процесуального) законодавства України.

В аспекті особливостей конституційно-процесуального регулювання імпонує думка авторів, які хоча й опосередковано, але акцентують увагу на наявному особливому функціональному призначенні саме конституційно-процесуального регулювання, яке, на наше переконання, полягає в гарантуванні й забезпеченні дотримання конституційно-правової процедури, що, у свою чергу, є запорукою легітимності конституційного процесу. Так, Ю. М. Бисага, В. В. Гомонай і В. І. Чечерський зауважують у своїй праці «Конституційно-процесуальне право України» (2008),

що особливістю конституційно-процесуального права, як і більшості процесуальних галузей, є те, що основним методом регулювання є імперативний метод, обґрунтовуючи це тим, що порушення встановленої процедури (навіть на певній одній його стадії) веде до незаконності досягнутого юридичного результату в цілому (рішення, сформованого нелегітимним шляхом державного органу влади і т. п.) [13, 13].

Мета статті — висвітлити сутнісно-субстанційні особливості та правову специфіку методу КПП як методичного комплексу конституційно-процесуальних технологій реалізації конституційної правосуб'єктності.

Аналізуючи науково-доктринальні положення, авторські позиції щодо питань «методологічного (концептуально визначеного) та методично-правового (технологічного) інструментарію конституційного процесуального права як суб'єктивного та об'єктивного права» [14], ми діходимо висновків, що одними з кваліфікуючих галузевих компонент-характеристик методичного інструментарію конституційно-процесуального регулювання є такі.

По-перше, владно-імперативні приписи, які забезпечують правову визначеність і стабільність конституційних процедур, гарантують конституційно-процесуальну правосуб'єктність в частині забезпечення реалізації процесуальних прав і обов'язків.

По-друге, поєднання імперативного і диспозитивного методів, що пояснюється, наприклад, диспозитивним характером правозастосування процедур у сфері реалізації конституційних прав і свобод їх носієм. Конституція України закріплює невичерпний перелік прав і свобод, якими користується в активній або пасивній формах особа; приймає рішення щодо користування чи некористування своїми правами. Так набувають диспозитивного характеру засоби конституційно-процесуального регулювання відносин. Поширення застосування диспозитивного методу пояснюється й тенденцією демократизації відносин місцевого самоврядування, відносин

особи та публічної адміністрації. У конституційно-процесуальних відносинах, одним з суб'єктів яких є фізична особа, об'єктом організаційно-правового впливу виступає гуманізація відношення щодо цієї особи, забезпечення сприятливих, насамперед, законних умов реалізації та захисту прав людини. Імперативні засоби забезпечують конституційно-процесуальний, адміністративно-процесуальний, муніципально-процесуальний режими надання публічних послуг уповноваженими суб'єктами. Автор не випадково робить акценти на цих галузевих режимах, оскільки вони є інтегрованими і мають міжгалузеві зв'язки.

Будучи прихильником лібералізації конституційно-процесуального регулювання шляхом збалансованого застосування відповідних методів, автор усвідомлює загрозу надмірної ідеалізації результатів застосування диспозитивного методу з метою упорядкування конституційно-процесуальних відносин. Однак він розділяє позицію про те, що «особливістю процесуальних норм конституційного права є добровільність виконання їх приписів суб'єктами процесуальних відносин, хоча це зовсім не означає, що не можуть бути застосовані заходи державного примусу для їх виконання» [15, 9]. Прагнення підняти авторитетність диспозитивних норм при безумовній повазі й дотриманні норм імперативних зумовлено аналізом результатів моніторингу міжнародних експертів конституційного законодавства і законопроектної діяльності, яке свідчить про необхідність демократизації публічних відносин [16].

По-третє, взаємообумовленість розвитком і видовою диференціацією конституційно-процесуальних норм. Не можна не відзначити той факт, що метод КПП є водночас і фактором, і результатом функціонування конституційно-процесуальних норм. Погоджуючись з їх дослідниками в тому, що «предметом регулювання процесуальних норм у конституційному праві є відносини, що складаються в процесі організаційно-правових форм діяльності щодо застосування матеріальних норм консти-

туційного права» [15, 9], ми доходимо висновку про наявну корельованість методу конституційно-правового регулювання і конституційно-процесуальних норм, різновиди яких зумовлюють формування комплексу відповідних юридичних процесуальних технологій, які складають інструментарій конституційно-процесуального методу.

По-четверте, поєднання процесуальних, процедурних і матеріальних способів, засобів і прийомів у конституційно-процесуальному регулюванні. Особливості предмета КПП зумовлюють специфіку методу КПП. Вважаємо однією з особливостей предмета перевалювання блоків суспільних відносин реалізації основ конституційного ладу України, форм безпосередньої і забезпечення представницької (виборної законодавчої) демократії; організації і форм здійснення державної влади; організації і форм реалізації місцевого самоврядування. Ці відносини включають як установчо-правовий, так організаційно-правовий аспекти, які уособлюють матеріальні, процедурні й процесуальні способи і засоби упорядкування, охорони і захисту суспільних відносин предмета КПП. Звідси впливають інші особливості конституційно-процесуального методу.

По-п'яте, застосування публічно-приватного методу правового регулювання. Оскільки існують особливості методів публічно-правового і приватно-правового регулювання, метод КПП, який характеризується більшою мірою публічно-правовим характером, має загальні риси, наприклад, з методом адміністративно-правового регулювання, муніципально-правового регулювання — методами публічних галузей права. У зв'язку з цим слушними і методологічно значущими для нашого дослідження є висновки дослідників зазначених видів методів правового регулювання. Так, російська дослідниця О. В. Марченко у своїй роботі, присвяченій методу муніципально-правового регулювання суспільних відносин, робить висновки про поєднання категорій публічного і приватного в явищі та понятті методу

муніципально-правового регулювання, зокрема, зазначає, що галузевий муніципально-правовий режим характеризується особливим поєднанням публічно-правових та приватно-правових внутрішньогалузевих режимів, яке є проявом такої особливості методу муніципально-правового регулювання, як специфіка поєднання імперативних і диспозитивних засобів правового впливу. Дослідниця відзначає, що перевага позитивних зобов'язань і заборон при активному використанні дозволів як відмінна риса методу муніципально-правового регулювання суспільних відносин проявляється у внутрішньогалузевих муніципально-правових режимах таким чином: 1. Публічно-правові внутрішньогалузеві режими, що склалися у сфері місцевого самоврядування, по-перше, набагато різноманітніші й численніші, ніж приватно-правові; по-друге, кожен з них включає в себе переважно імперативні способи правового регулювання. 2. Для багатьох внутрішньогалузевих муніципально-правових режимів характерним є взаємне проникнення, взаємозв'язок приватноправових і публічно-правових норм. Ці режими, на думку дослідниці, мають «змішаний» характер, тобто не можуть бути цілком віднесені ні до публічного, ні до приватного права. Для них є характерним активне використання диспозитивного способу правового регулювання [17]. Виходячи з того, що метод муніципально-правового регулювання за своєю природою і технологічним правовим інструментарієм є якщо не похідним, то взаємодіючим з методом конституційного права, у ході аналізу наведених положень доходимо висновків про наявність публічно-правових і приватно-правових складових, які застосовуються у форматі поєднання з переважанням у публічних суспільних відносинах, де суб'єктом є народ України, держава, орган державної влади або місцевого самоврядування, імперативного методу, а в приватній сфері — диспозитивного методу, де одним з суб'єктів виступає особа, яка реалізує, захищає свої конституційні права, свободи та обов'язки.

Наведені положення свідчать про домінування інших компонент — характеристик методичного інструментарію конституційно-процесуального регулювання, які вбачаються в його міжгалузевих зв'язках. Одним з прикладів є взаємодія і співвідношення з адміністративно-процесуальним методом. Потребує всебічного аналізу в рамках окремого дослідження співвідношення та взаємодія з міжнародно-процесуальним методом. Міжгалузевий (міжметодичний) зв'язок є зворотним. Наприклад, адміністративно-правовий режим забезпечується в тому числі й завдяки методам КПП.

Виходячи з наведених вище загальних теоретико-правових і галузевих науково-правових положень, метод конституційного процесуального права має особливості, зумовлені такими чинниками:

а) його процесуально-правовою природою і, як наслідок, сутнісною обумовленістю конституційно-процесуальних явищ. Уже на цьому онтологічному і гносеологічному рівнях ми можемо говорити про такі функціональні характеристики методу правового регулювання, як регламентованість, деталізація, правозабезпечувальність і правовиконання, оптимальність, ефективність, оперативність, доступність, розумність тощо. Тобто ті його ознаки, які впливають з соціального призначення процесу та процедури як правових явищ;

б) системним взаємозв'язком з методом конституційного права в суб'єктно-об'єктному зрізі функціонування цієї галузі права. Тобто у співвідношенні явищ «метод конституційного права — метод конституційного процесуального права» призначенням «матеріального» методу є конституційно-правова формалізація суспільних відносин, а призначенням процесуального методу є позитивна прагматизація суспільних відносин, одним з механізмів якої, на нашу думку, є правова телеологічно навантажена процесуалізація (процедуризація) конституційно-правових відносин;

в) іншими чинниками, які виступають об'єктивними та суб'єктивними

факторами формування конституційно-процесуального методу, як відносно автономного методу системи методів правового регулювання. Наприклад, одними з головних відносно об'єктивних факторів є ціннісно-орієнтовані та технологічно-інструментальні. Ціннісно-орієнтованими є умови демократизації та міжнародно-правової стандартизації норм конституційного процесуального права і застосування у зв'язку з цим якісно нових юридичних, у тому числі й конституційно-процесуальних, технологій. Одним з важливих суб'єктивних факторів є правова культура суб'єктів застосування методу правового регулювання. Про об'єктивне та суб'єктивне в методі правового регулювання варто навести позицію В. Ф. Яковлева, який зауважує у своїй однойменній праці, що законодавець не може створювати на власний розсуд, тобто довільно обирати найбільш адекватний для певних суспільних відносин і для конкретної соціальної обстановки (соціальної ситуації. — Х. П.) спосіб впливу на ці відносини. Свобода вибору метода залежить лише від ступеня зрозуміння законодавцем і правильного застосування ним пізнаних закономірностей і вимог суспільного розвитку [18]. Отже, аналіз зазначених юридичних чинників створює умови для подальшого наукового обґрунтування та виявлення комплексу основних домінант конституційно-процесуального методу регулювання суспільних відносин.

Ключові слова: метод конституційного процесуального права, метод конституційного права, конституційно-процесуальні технології.

У статті досліджується правова сутність методу конституційного процесуального права, висвітлюються його специфічні риси як методичного комплексу конституційно-процесуальних технологій регламентації конституційної правосуб'єктності.

В статье исследуется правовая сущность метода конституционно-процессуального права, освещаются его специфические черты как

методического комплекса конституционно-процессуальных технологий регламентации конституционной правосубъектности.

This article examines the legal nature of the method of constitutional procedural law, highlighting its specific features as methodical complex of constitutional and procedural regulation of constitutional law.

Література

1. Каменко И. А. Метод правового регулирования и его место в системе понятий теории государства и права // История государства и права. — 2008. — № 1. — С. 4, 5.
2. Князев С. Д. Метод избирательного права: понятие, содержание, значение // Академический юридический журнал. — 2010. — № 2. — С. 10–16.
3. Мазаев В. Д. Метод конституционного права и конституционная экономика // Сравнительное конституционное обозрение. — 2010. — № 2. — С. 64–69.
4. Миронов А. Л. Методы конституционно-правового регулирования // Вестник Московского университета МВД России. — 2011. — № 5. — С. 87–88.
5. Осипов М. Ю. Цели и метод правового регулирования // Право и государство. — 2007. — № 1. — С. 24–30.
6. Рукавишников И. В. Метод в системе правового регулирования общественных отношений // Правоведение. — 2003. — № 1. — С. 217–222.
7. Семитко А. П. Понятие и структура правовой установки, ее роль в правовом поведении // Проблемы реализации права: межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск, 1990. — С. 28–36.
8. Скурко Е. В. Метод социально-правового моделирования в решении задач правотворчества // Государство и право. — 2003. — № 1. — С. 103–106.
9. Югов А. А. О методах отрасли российского конституционного (кратологического) права // Конституционное и муниципальное право. — 2010. — № 4. — С. 8–13.
10. Sally Falk Moore. Law and Antropology. A Reader. — Blackwell Publishing, 2005. — 371 p.

11. Совгіря О. В. Конституційне право України : навч. посіб. / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. — К. : Юрінокм інтер, 2008. — 632 с.

12. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 14–15, 16–17. — Ст. 133.

13. Бисага Ю. М. Конституційно-процесуальне право України : [навч. посіб.] / Ю. М. Бисага, В. В. Гомонай, В. І. Черчерський. — 5-те вид., допов. та вдоск. — Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2008. — 307 с.

14. Приходько Х. В. Метод конституційного процесуального права України (конституційно-процесуальний метод): до постановки проблеми // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 2. — С. 26–31.

15. Астафьев И. В. Процессуальные нормы конституционного права Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.02 / И. В. Астафьев ; Казан. (Приволжский) федеральный ун-т. — Казань, 2011. — 19 с.

16. Проблеми розвитку конституційного законодавства України : збірник висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) : [пер. з англ.]. — К. : Парлам. вид-во, 2010. — 498 с.

17. Марченко О. В. Метод муниципально-правового регулювання общественных отношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 [Електронний ресурс] / Марченко Ольга Владимировна ; Омский гос. ун-т. — Омск, 2004. — 174 с. . — Режим доступу : www.dissertcat.com/content/metod-munitsipalno-pravovogo-regulirovaniya-obshchestvennykh-otnoshenii

18. Яковлев В. Ф. Объективное и субъективное в методе правового регулирования // Правоведение. — 1970. — № 6. — С. 55–60.

УДК 342.565.2(477)

І. Петрів,

аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Держава є багатогранним суспільним політико-правовим феноменом, який став найважливішим і найвідомішим надбанням людської цивілізації та володіє низкою обов'язкових зовнішніх атрибутів і внутрішніх (сутнісних) ознак. Чи не основним атрибутом сучасної держави з-поміж інших можна вважати наявність конституції країни. Саме наявність конституції із закріпленими в ній основоположними загальновизнаними демократичними, правовими, соціальними принципами функціонування держави є передумовою для формування особ-

ливого стану конституційної організації суспільства — конституціоналізму.

Побудова держави на основі принципів демократизму, верховенства права, пріоритету прав людини має на меті досягнення особливої конституційної організації суспільства. Проте не завжди є достатнім для формування конституціоналізму формальне закріплення основоположних принципів функціонування держави і суспільства. Тому з метою гарантування дієвості основоположних принципів правова реальність вимагає нагляду та контролю за їх дотриманням,